

УДК 37

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. МАКАРЕНКА

Миколаєнко А.Є.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті проаналізовано ідеї патріотичного виховання в педагогічній спадщині А.Макаренка; генеза проблеми засвідчує, що проблема патріотичного виховання учнівської молоді завжди займала провідне місце в педагогічній діяльності А.Макаренка; патріотичне виховання педагог визначав, як складову національної системи виховання, яке завжди було і є одним із найважливіших напрямів освіти і виховання особистості. Визначено, що педагогічні праці А. Макаренка розкривали сутність виховання патріота-громадянина, особистості, яка повинна підкорити свої інтереси колективній справі, повинна працювати на благо Батьківщини. **Ключові слова:** патріотизм, патріотичне виховання, учнівська молодь, педагогічна спадщина, виховання патріота-громадянина.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Постановка проблеми. Виховання в української молоді патріотизму і реалізація ідеї патріотичного виховання набуває в сучасному українському суспільстві особливої актуальності, що зумовлено сукупністю чинників, провідними з яких, на нашу думку, є: зовнішні, пов'язані з розширенням і поглибленням процесів глобалізації, міждержавної і регіональної міграції, інтеграції; а також внутрішні: суспільно-політичні, пов'язані з розвитком України як незалежної держави, демократизацією, плюралізмом і появою багатопартійної системи, і соціально-еко-

номічні, зумовлені соціальними та економічними змінами, кризовими явищами, що спричинили певні труднощі щодо розвитку ціннісних орієнтацій у значної частини молодих людей, в соціальному розумінні суті патріотизму, осмисленні і реалізації технологій його формування. Зміни в житті будь-якої країни накладають відбиток на визначення завдань і змісту всієї виховної роботи й патріотичного виховання, зокрема. Патріотичне виховання учнівської молоді має відповідати загальному напрямку сучасної педагогічної науки, виховної роботи шкіл та соціального розвитку

України. Нині перед нашою державою стоїть завдання щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [7; 8].

У вихованні патріотизму велике значення має правдиве висвітлення історії, культури, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок історичної спадщини.

Розвиваючи ідеї патріотичного виховання, закладені в працях педагогів минулого, сучасна педагогічна наука визначає патріотизм як усвідомлення своєї історичної, культурної, національної і духовної приналежності до Батьківщини [1, с. 108].

Ідея патріотичного виховання була однією з фундаментальних проблем в історії філософії і педагогіки. І хоча саме поняття «патріотизм» виникло значно пізніше, з початком формування нових буржуазних державних утворень, стародавні філософи, замислюючись над людським життям, над людською суттю, побудовою держави, так чи інакше піднімали питання, пов'язані з патріотизмом як моральною та соціально-політичною якістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясовано, що в українській філософській та педагогічній традиції патріотизм органічно пов'язаний з моральними чеснотами, з самовідданим служінням Батьківщині. Вивчаючи дослідження педагогічної спадщини А. Макаренка за матеріалами численних публікацій всесвітньо відомих науковців Г. Ващенко, С. Русової, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, О. Кучеряво-го, а також публікацій останнього часу І. Беха, О. Кириченко, В. Шульги та ін. ми бачимо достойну оцінку результатів його педагогічних напрацювань, як одного з найвідоміших педагогів, який збагатив світову педагогіку і вніс великий доробок у теорію та методику навчання та виховання дітей [1; 2; 4; 5; 13].

У дослідженнях макаренковедів (Л. Гриценко, Т. Кораблевої, Л. Крамущенко, В. Моргуна, А. Повшедного, Д. Сочнева, І. Філіна й ін.) розглядаються такі актуальні проблеми педагогічної творчості А. Макаренка, як: мета виховання, самоврядування, дисципліна, філософсько-етичні проблеми теорії колективу, сімейне виховання, психологія особистості, навчання та ін. А. Гордєва й В. Морозов довели реабілітаційний характер педагогіки А. Макаренка.

Питаннями психологічного впливу на особистість вихованців, а також аналізом психолого-педагогічних поглядів А. Макаренка займалися М. Гетманець, Г. Жураковський, В. Моргун, А. Носаль, К. Юдіна й ін. [1; 2].

Проблеми трудового виховання в педагогічній спадщині А. Макаренка розглядалися у працях Н. Абашкіної, Р. Бескіної, М. Віноградової, М. Гетьманця, Л. Гордіна, В. Коротова, С. Соколовського, А. Фролова [13, с. 3].

Мета дослідження полягає в аналізі, теоретичному обґрунтуванні педагогічної спадщини А. Макаренка з проблеми патріотичного виховання учнівської молоді.

Завдання дослідження – проаналізувати джерельну базу досліджуваної проблеми; визначити науково-педагогічну концепцію А. Макаренка щодо проблеми патріотичного виховання учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. На особливу увагу вітчизняних і зарубіжних науковців заслуговує постать Антона Семеновича Макаренка (1888–1939), чия теоретична і практична спадщина зазнавала в різні часи й канонізації, і беззаперечного сприйняття, і активних намагань вилучити із загальнопедагогічної свідомості.

Аналіз педагогічної спадщини А. Макаренка свідчить про те, що в центрі своєї виховної системи він ставив трудове, моральне, патріотичне виховання, підготовку молодого покоління до життя; багато важливих проблем, таких як колектив і особистість, свобода і обов'язки, авторитет, влада і такт, свідомо дисципліна, повага тощо.

Видатний педагог початку ХХ століття А. Макаренко підкреслював, що патріотизм проявляється не тільки в героїчних вчинках, від дійсного патріота потрібен не тільки «героїчний спалах», але й тривала, болісна, натискна робота, часто навіть дуже важка, нецікава, брудна» [9, с. 112]. Школа повинна виховувати, вважав він, відданих Батьківщині патріотів, освітніх людей, кваліфікованих працівників, людей, що володіють почуттям обов'язку й честі, що усвідомлюють своє достоїнство, що мають організаційні навички, дисциплінованих, бадьорих і життєрадісних. А. Макаренко вважав виховання патріотизму у дітей провідним напрямком своєї педагогічної діяльності: «...Кожний виховний крок у нас повинен бути пронизаний патріотичним вихованням, і якщо це не так, то це виховання... нікуди не годиться. Якщо мені говорять, що у мене все добре, але нема патріотичного виховання, то я повинен це розуміти так, що вся робота зовсім нічого не варта» [13, с. 201]. На думку видатного педагога, виховувати патріотизм у дітей важливо через формування організаторських навичок, які найбільш потрібні для справжнього патріота своєї країни, «людини-творця на благо своєї Батьківщини», зокрема, почуття відповідальності за доручену справу, взаємодопомоги, прагнення до раціоналізації й удосконалення виробництва тощо. Кожен учень повинен бути сміливим, мужнім, чесним, працьовитим патріотом. Все це доноситься і виховується у них через виховання колективу, програму людського характеру, участь у виробничій праці [12].

Варто зазначити, що педагогічні праці А. Макаренка розкривали сутність виховання патріота-громадянина, особистості, яка повинна підкорити свої інтереси колективній справі, повинна працювати на благо Батьківщини. На думку А. Макаренка, метою загальнолюдського значення є виховання патріотизму, колективізму, соромності, чесності, дбайливості, ощадливості, відповідальності, працездатності, щирості, прямоти, поваги до іншої людини, її інтересам [11, с. 13].

А. Макаренко розглядав поняття «патріотизм» як звичку: «Коли мова йде про виховання таких якостей, як терпіння, уміння долати тривалі перешкоди, брати перешкоди не ривком, а тиском, скільки б ви не створювали правильних уявлень

про те, що потрібно робити, але, якщо ви не виховате звички долати тривалі труднощі, я маю право сказати, що ви нічого не виховали. Одним словом, я вимагаю, щоб дитяче життя було організовано як досвід, що виховує певну групу звичок» [10, с. 32].

Діяльність школярів у будь-якій сфері, якщо вона приносить користь і реалізацію задумів, – обов'язкова умова становлення патріота. При цьому виконання будь-якої діяльності (інтелектуальної, художньої, фізичної, спортивної тощо) повинно бути сповнене радістю, насолодою, красою, розумінням значущості. Тому працю А.Макаренка розглядає як основу патріотичного виховання.

А. Макаренка, на практиці довів, що саме трудове виховання лежить в основі формування особистості, самостійної, творчої, що саме праця є джерелом духовного та морального збагачення людини. І творча праця можлива тільки тоді, коли людина ставиться до роботи з любов'ю, коли вона свідомо бачить у ній радість [8, с. 173–205].

Виховання патріотизму – це цілеспрямована й систематична діяльність з формування в підростаючого покоління патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Батьківщині. Патріотичне виховання здійснюється в єдності з іншими напрямками виховної роботи. Насамперед, патріотичне виховання, нерозривно зв'язане з трудовим вихованням. Виділяючи патріотичне виховання у відносно самостійний напрямок виховної роботи, зазначимо про органічний взаємозв'язок з іншими напрямками (моральним, трудовим, естетичним тощо), що являє собою набагато складніше співвідношення, ніж частини цілого.

Основними елементами патріотизму в педагогічній системі А. Макаренка є моральна й правова культура, виражені в почутті власної гідності й дисциплінованості, внутрішній свободі особистості, у повазі й довірі до інших громадян, у почутті обов'язку перед Батьківщиною, відповідальності, честі.

Педагогічна система А. Макаренка була спрямована на розвиток і формування особистості в праці, на професійне становлення учнів у процесі трудового виховання. У педагогічних закладах, керованих видатним педагогом, трудове виховання було спрямоване на психологічну підготовку особистості до праці. А. Макаренка зазначав, що трудове виховання також має бути спрямовано на практичну підготовку до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань про загальні основи виробничої діяльності людини, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, виховання основ трудової культури); підготовку до свідомого вибору професії (соціально-психологічна спрямованість на

визначений вид трудової діяльності відповідно до інтересів, потреб, мотивів та схильностей особистості), що уможливить як дисциплінованість, так і внутрішню свободу особистості у процесі розуміння свого обов'язку перед Батьківщиною.

На основі аналізу теоретичної спадщини А. Макаренка можна стверджувати, що повноцінний громадянин й патріот для нього – це людина, яка активно демонструє позитивні моральні цінності в ділових і міжособистісних стосунках із людьми; той, хто працює осмислено, відчуває себе господарем своєї країни; який володіє економічною грамотністю, уміє управляти виробничим колективом; готовий долати об'єктивні й суб'єктивні труднощі на шляху до соціально-ціннісної мети; сім'янин, що успішно виховує власних дітей; адекватно оцінює свою соціальну значущість і тому володіє почуттям власної гідності [8; 10; 11; 12].

Отже, патріотичне виховання перебуває в тісному взаємозв'язку із трудовим вихованням, бо однією з головних характеристик патріотизму є його дієвий характер, що виявляється в слугуванні людині Батьківщині й, насамперед, у її трудовій діяльності, тобто комплексне розв'язання завдань патріотичного й трудового виховання об'єктивно обумовлене. Хоча кожне із цих напрямків розв'язує свої завдання, але їх аналіз показує наявність спільних завдань, що обумовлює необхідність їх комплексного розв'язання, тобто патріотичне виховання ніби «пронизує», інтегрує різні напрямки виховання, зокрема й трудове.

Висновки. В своїх працях А. Макаренко підкреслював, що людина не виховується вроздріб, вона створюється синтетично. Тому окремий засіб виховання завжди може бути й позитивним, і негативним. Педагог пов'язував трудову діяльність із розвитком патріотичної свідомості дітей, патріотичних почуттів і розуміння свого обов'язку перед Батьківщиною. А. Макаренко визначив, що патріотизму не вчать, його виховують, розглядав процес виховання громадянина як один із найважливіших і найскладніших. «Виховати громадянина – значило виховати патріота, сформувати в нього такі якості, які б свідчили про належність цієї молоді особи до великої держави...» [12, с. 81]. На думку А. Макаренка патріотичне виховання, як складова національної системи виховання, завжди було і є одним із найважливіших напрямів освіти і виховання особистості.

Отже, в умовах сьогодення педагогіка А.С. Макаренка діє, розвивається та приносить нові педагогічні здобутки. Така діяльність і повинна стати етапами нашого подальшого наукового пошуку та педагогічних досліджень як у нашій країні, так і за її межами.

Список літератури:

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : Підручник [для вищих педагогічних навчальних закладів] / Любова Вікторівна Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / Іван Дмитрович Бех, Катерина Іванівна Чорна // Шкільний світ. – 2007. – № 13. – С. 2–12.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Кириченко О.В. Національно-патріотичне виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, на традиціях українського козацтва у процесі підготовки до захисту Вітчизни. – Управління школою. – Вересень 2007 р. – № 27 – С. 17-21.

5. Кириченко О.В. Педагогічна спадщина А.С. Макаренка в умовах реалізації завдань сучасного національного виховання учнівської молоді / Кириченко О.В. // Педагогіка, психологія та медико-біолог. проблеми фіз. виховання і спорту. – 2008. – №5. – С. 53-57.
6. Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді: наказ М-ва освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 // Інформ. зб. та комент. М-ва освіти і науки України. – 2015. – № 7. – С. 70–95; № 8. – С. 87–95.
7. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. – № 7. – С. 70–95; Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. – № 8. – С. 87–95; Текст наказу доступу в Інтернеті: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068>.
8. Макаренко А. С. Трудове виховання. Взаємини, стиль тон у колективі / А. С. Макаренко // Макаренко А. С. Твори: У 7 т. – К. : Рад. школа, Т. 5. – 1954. – С. 173 – 205.
9. Макаренко А. С. Колектив і виховання людини / А. С. Макаренко. – М. : Педагогіка, 1972. – 336 с.
10. Макаренко А. С. О воспитании. / А. С. Макаренко. – М. : Политиздат. 1988. – 256 с.
11. Макаренко А.С. Методика воспитательной работы / Макаренко А.С. – К.: Радшк., 1990. – 366 с.
12. Макаренко А. С. Воспитание гражданина / А. С. Макаренко. – М. : Просвещение, 1986.– 373 с.
13. Шульга В. І. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка в сучасній школі / В. І. Шульга // ПостМетодика. – 2008. – № 1 (78). – С. 15–16.

Мьколаенко А.Е.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ А. МАКАРЕНКО

Аннотация

В статье проанализированы идеи патриотического воспитания в педагогическом наследии А. Макаренко; генеза проблемы показывает, что проблема патриотического воспитания учащейся молодежи всегда занимала ведущее место в педагогической деятельности А. Макаренко; патриотическое воспитание педагог определял, как составляющую национальной системы воспитания, которое всегда было и является одним из важнейших направлений образования и воспитания личности. Определено, что педагогические труды А. Макаренко раскрывали сущность воспитания патриота-гражданина, личности, которая должна покорить свои интересы коллективному делу, должна работать на благо Родины. **Ключевые слова:** патриотизм, патриотическое воспитание, учащаяся молодежь, педагогическое наследие, воспитание патриота-гражданина.

Mykolayenko A.E.

Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda

PATRIOTIC EDUCATION IN PEDAGOGICAL HERITAGE A. MAKARENKA

Summary

In the article the idea of patriotic education in pedagogical heritage A. Makarenka; genesis of the problem shows that the problem of patriotic education of youth has always occupied a leading position in educational activities A. Makarenka; patriotic education teacher defined as part of the national system of education, which has always been and is one of the most important areas of education and upbringing of the individual. Determined that the pedagogical work A. Makarenko revealed the essence of education patriot citizen, the individual, who must conquer their collective interests of business, to work for the good of the motherland.

Keywords: patriotism, patriotic education, students, pedagogical heritage, education patriot citizen.